

MICHAŁ KRAKOWIAK

Uniwersytet Łódzki

<https://orcid.org/0000-0002-6212-5517>

e-mail: mkrakowiak@wpia.uni.lodz.pl

OBLIGATORYJNE PRZEPROWADZENIE MEDIACJI JAKO SPOSÓB JEJ UPOWSZECHNIENIA W POLSKIM POSTĘPOWANIU CYWILNYM

1. WPROWADZENIE

Współczesne czasy wymagają poszukiwania nowych rozwiązań prawnych, w tym w postępowaniu cywilnym. Wynika to z utrzymującej się od kilku lat na wysokim poziomie wielkości wpływu do sądów powszechnych spraw z zakresu prawa cywilnego, gospodarczego, rodzinnego i opiekuńczego, prawa pracy i ubezpieczeń społecznych¹.

¹ Tytułem przykładu można podać, że w 2024 r. do sądów rejonowych wpłynęło łącznie 8 624 648 spraw cywilnych, a do sądów okręgowych – 458 935. Ogółem do sądów powszechnych w Polsce, czyli sądów rejonowych, okręgowych i apelacyjnych, w 2024 r. wpłynęło 14 638 103 spraw. W porównaniu z latami 2020-2023 odnotowano w sądach rejonowych nieznaczny spadek wpływu spraw cywilnych (2020 r. – 8 724 109, 2021 r. – 8 691 028, 2022 r. – 8 871 949, 2023 r. – 8 726 779). W latach 2021-2024 rośnie systematycznie wpływ spraw gospodarczych do sądów rejonowych, i tak odpowiednio wynosi: 1 410 101, 1 455 396, 1 558 219, 1 634 209. Na bardzo wysokim poziomie utrzymuje się wpływ spraw rodzinnych w sądach rejonowych (2024 r. – 1 318 141). Uwagę zwraca również bardzo duży wzrost wpływu spraw z zakresu prawa pracy do sądów rejonowych (2022 r. – 41 616, 2023 r. – 55 336, 2024 r. – 81 460) oraz sądów okręgowych (2022 r. – 9 057, 2023 r. – 10 951, 2024 r. – 27 018); zob. Ewidencja spraw w sądach powszechnych w Polsce w latach 2011-2024, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie> [dostęp 31 października 2025 r.].

Z punktu widzenia realizacji prawa obywatela do sądu istotne znaczenie mają dane statystyczne dotyczące liczby spraw pozostałych do załatwienia (tzw. pozostałość). Z ogólnej ewidencji spraw w sądach powszechnych w Polsce, opracowanej przez Ministerstwo Sprawiedliwości, wynika, że w 2024 r. pozostałość ogólnie w sprawach cywilnych wyniosła 2 505 417 spraw, dla porównania, w 2023 r. – 2 282 792, w sprawach rodzinnych w 2024 r. – 245 844 spraw, a w 2023 r. – 240 750, w sprawach z zakresu prawa pracy w 2024 r. – 47 708 spraw, zaś w 2023 r. – 36 149. Tylko w sprawach gospodarczych zaległość spadła z poziomu 1 718 249 spraw w 2023 r. do 314 228 spraw w 2024 r.²

Przedstawione dane statystyczne obrazują skalę odpowiedzialności państwa polskiego za zapewnienie realizacji prawa każdego obywatela do uzyskania ochrony prawnej w rozsądnym terminie. Fundamentalną zasadą państwa prawa jest prawo do sądu (prawo dostępu do sądu), które przysługuje każdemu podmiotowi. Zgodnie z art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.³ każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd⁴. Jest to prawo podmiotowe, które oznacza możliwość zwrócenia się w każdej sprawie do sądu z żądaniem określenia (ustalenia) statusu prawnego jednostki, w sytuacjach nie tylko zakwestionowania lub naruszenia jej praw i wolności, lecz także w sytuacjach odczuwanych przez nią niejasności, niepewności, a zwłaszcza obawy wystąpienia takiego naruszenia⁵. Elementem opisanego prawa do sądu jest również prawo do rzetelnego procesu sądowego.

² *Ibidem*.

³ Dz. U. Nr 78, poz. 483; dalej: Konstytucja RP.

⁴ Zob. także art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej w Rzymie 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284; dalej: EKPC) oraz art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

⁵ P. Sarnecki, *Komentarz do art. 45, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, uw. 3 do art. 45.

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wskazano, że prawo do sądu ma charakter wieloskładnikowy⁶ i obejmuje cztery równoprawne elementy: prawo do sprawiedliwego wyroku sądowego wraz z uzasadnieniem; prawo dostępu do właściwego sądu; prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej⁷ (m.in. prawo do odpowiednio ukształtowanego systemu środków dowodowych i środków zaskarżenia, prawo stron do przedstawienia argumentów, prawo obywatela do bycia rzetelnie i profesjonalnie reprezentowanym, prawo do jawnego procesu, prawo dostępu do informacji o stanie sprawy, prawo do rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie i bez nieuzasadnionej zwłoki); prawo do odpowiednio ukształtowanego ustroju i pozycji konstytucyjnych organów wymiaru sprawiedliwości. Trybunał Konstytucyjny określił prawo obywatela do rzetelnego i publicznego procesu jako prawo do sądu będące jednocześnie prawem podmiotowym i obejmujące swoim zakresem między innymi dostęp do bezstronnego i niezawisłego sądu, a także odpowiednie ukształtowanie procedury sądowej zgodnie z zasadami sprawiedliwości i jawności⁸. Z drugiej strony, prawo do rzetelnego procesu zostaje zrealizowane wtedy, gdy sąd przeprowadza wszystkie czynności procesowe na podstawie i w granicach prawa. Aktywność sądu w postępowaniu cywilnym powinna być skupiona na realizacji i ochronie wartości i zasad, w szczególności równości stron, prawa do wysłuchania oraz innych gwarancji rzetelnego procesu, których zapewnienie warunkuje rzeczywistą realizację prawa do sądu⁹. Należy w pełni podzielić stanowisko, zgodnie z którym prawo do sądu i do rzetelnego procesu jest fikcją, gdy postępowanie sądowe jest długotrwałe albo nawet przewlekłe. Wobec tego istotnym elementem pracy

⁶ Zob. np. wyrok TK z 9 czerwca 1998 r., K 28/97, OTK 5/1998, poz. 50.

⁷ Zob. np. wyrok TK z 10 lipca 2000 r., SK 12/99, OTK 5/2000, poz. 143.

⁸ Orzeczenie TK z 7 stycznia 1992 r., K 8/91, OTK 1/1992, poz. 5; wyrok TK z 9 czerwca 1998 r., K 28/97, OTK 4/1998, poz. 50; wyrok TK z 2 października 2006 r., SK 34/06, OTK-A 9/2006, poz. 118; wyrok TK z 13 stycznia 2004 r., SK 10/03, OTK-A 1/2004, poz. 2.

⁹ T. Zembrzusi, *Pozbawienie możliwości obrony praw strony w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, [w:] *Ius est a Iustitia Appellatum*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, red. M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 573.

sądów jest dążenie do zapewnienia wysokiej sprawności postępowań, w tym przede wszystkim przez realizację zasady koncentracji materiału procesowego¹⁰.

Mediacja, jako jedna z alternatywnych metod rozwiązywania sporów wśród podmiotów prawa prywatnego, może stanowić istotny środek wspomagający realizację prawa do sądu, nie umniejszając go w żadnym zakresie. Warunkiem, aby tak się stało, jest jednak powszechne prowadzenie mediacji w postępowaniach cywilnych. Należy wskazać, że mediację wprowadzono do polskiego Kodeksu postępowania cywilnego¹¹ mocą ustawy z 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹², która weszła w życie 10 grudnia 2005 r. Według pierwotnych założeń prawodawcy postępowanie mediacyjne w sprawach cywilnych miało być na tyle atrakcyjne dla stron stosunków cywilnoprawnych, aby chętnie z niego korzystały. Dlatego przyjęto jako założenie, aby rozwiązania procesowe dotyczące mediacji były proste i nieskomplikowane. Mediacja miała ułatwić dochodzenie roszczeń w sprawach cywilnych, a jednocześnie skutecznie udzielać ochrony prawnej podmiotom, które wybrały tę drogę dochodzenia roszczeń¹³.

Wydaje się, że po 20 latach obowiązywania mediacji w sprawach cywilnych w dotychczasowym modelu prawnym nadszedł czas, aby podjąć dyskusję w nauce co do pilnej potrzeby wprowadzenia zmian w charakterze prawnoprosesowym mediacji. Należy bowiem zauważyć, że w praktyce prowadzone są nieliczne postępowania mediacyjne i w konsekwencji w niewielu sprawach sądowych strony kończą spór w drodze ugody zawartej przed mediatorem¹⁴. Dane statystyczne jednoznacznie

¹⁰ H. Pietrzkowski, *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, Przegląd Sądowy 10/2005, s. 37-38, 53.

¹¹ Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz. U. z 2026 r. poz. 468 ze zm.); dalej: k.p.c.

¹² Dz. U. Nr 172, poz. 1438.

¹³ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm IV kadencji, druk sejmowy nr IV.3991, www.sejm.gov.pl [dostęp 30 listopada 2025 r.].

¹⁴ Z danych statystycznych wynika, że w postępowaniach sądowych w pierwszej instancji, w sprawach cywilnych przeprowadzono ogółem w 2024 r.: 5371 mediacji (sądy

potwierdzają tezę o permanentnym kryzysie mediacji w sprawach cywilnych, co przy wielkości wpływu spraw do sądów powszechnych w postępowaniu cywilnym świadczy o porażce polskiego prawodawcy w sferze polubownego rozwiązywania sporów.

2. INSTYTUCJA MEDIACJI JAKO ALTERNATYWNA METODA ROZWIĄZYWANIA SPORÓW W POLSKIM POSTĘPOWANIU CYWILNYM

W nauce prawa można wyróżnić dwa stanowiska definiujące pojęcie alternatywnych metod rozwiązywania sporów i konfliktów, zbiorczo określanych skrótem ADR – od terminu *Alternative Dispute Resolution*. Pierwszy pogląd zakłada, że ADR to instytucja prywatnego rozwiązywania sporów i jako taka stanowi alternatywę wobec państwowego wymiaru sprawiedliwości; w tym rozumieniu ADR obejmuje także sądownictwo polubowne (arbitraż). Z kolei w ramach drugiego stanowiska, jako podstawową przesłankę modelową ADR przyjęto dobrowolny i nieadjudykacyjny charakter takich sposobów rozwiązywania sporów; w tym rozumieniu ADR jest pojęciem węższym i nie obejmuje sądownictwa polubownego¹⁵.

rejonowe) i 5503 (sądy okręgowe); 2023 r.: 4841 (sądy rejonowe) i 4975 (sądy okręgowe); 2022 r.: 4749 (sądy rejonowe) i 4848 (sądy okręgowe); 2021 r.: 4633 (sądy rejonowe) i 4670 (sądy okręgowe). Gorsze są dane statystyczne, które dotyczą postępowań mediacyjnych prowadzonych poza postępowaniem sądowym. Otóż w 2024 r. do sądów rejonowych złożono ogólnie 2372 wnioski o zatwierdzenie ugody, zaś do sądów okręgowych – 632 oraz odpowiednio w 2023 r.: 2397 i 192, 2022 r.: 627 i 44, 2021 r.: 394 i 32 wnioski; zob. Ewidencja spraw w sądach powszechnych w Polsce w latach 2011-2024, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie> [dostęp 31 października 2025 r.].

¹⁵ S. Pieckowski, *Arbitraż a alternatywne metody rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych (ADR)*, [w:] *Arbitraż handlowy. System prawa handlowego*, VIII, red. A. Szumański, Warszawa 2015, s. 1121; E. Gmurzyńska, *Sprawiedliwość a mediacja. Wybrane zagadnienia związane z realizowaniem koncepcji sprawiedliwości w mediacji*, [w:] *Aurea Praxis Aurea Theoria*. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego, II, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, s. 1669-1670.

W odniesieniu do mediacji nie budzi wątpliwości, że instytucja ta wchodzi w zakres pojęcia alternatywnych metod rozwiązywania sporów i konfliktów (ADR). Mediacje pozasądowe, jak i mediacje sądowe (procesowe), czyli podejmowane już w toku postępowania sądowego, stanowią alternatywny do sądowego postępowania cywilnego sposób rozwiązywania sporów cywilnych. W literaturze przedmiotu wskazano, że charakter trybów alternatywnych względem sądowego rozstrzygania sporów (tj. arbitraż, mediacja i koncyliacja) przesądza kwestię ich fakultatywności wobec postępowania cywilnego. W tym kontekście podnosi się, że poszerzenie katalogu instytucji opartych na modelu ADR nie może wiązać się z oczekiwaniem „uzdrowienia” wymiaru sprawiedliwości¹⁶. Wydaje się, że przywołany pogląd w odniesieniu do postępowania mediacyjnego nie jest w pełni zasadny. Otóż, podstawowym celem wprowadzania mediacji do systemów prawa różnych państw jest odciążenie sądownictwa państwowego. Mediacja w swoim założeniu ma ułatwiać dochodzenie roszczeń w sprawach cywilnych i udzielać ochrony prawnej tym podmiotom, które wybiorą tę drogę dochodzenia roszczeń. Z opisanych przyczyn, w 2005 r. polski prawodawca znowelizował przepisy Kodeksu postępowania cywilnego i poszerzył katalog alternatywnych metod rozwiązywania sporów i konfliktów, dodając obok istniejącego od dawna w prawie procesowym postępowania pojednawczego (art. 184-186 k.p.c.) – postępowanie mediacyjne. Można zauważyć, że postępowanie pojednawcze było i nadal jest nieefektywnym środkiem modelu ADR, a w praktyce było wykorzystywane przez wierzycieli do przerwania biegu terminu przedawnienia roszczeń, tak aby odłożyć w czasie ich przymusowe dochodzenie na drodze postępowania cywilnego. Przepisy o mediacji (art. 1831-18315 k.p.c.) zostały włączone do odrębnej gałęzi prawa, jaką jest postępowanie cywilne, a zatem stały się prawem instrumentalnym, czyli prawem służącym urzeczywistnieniu prawa materialnego w ujęciu indywidualno-konkretnym¹⁷. Wydaje się,

¹⁶ A. Jakubiak-Mironczuk, *Alternatywne a sądowe rozstrzyganie sporów sądowych*, Warszawa 2008, s. 14; M. Białecki, *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 30.

¹⁷ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 35.

że prawodawca nie wprowadza nowych przepisów procesowych dla samej idei ich zaistnienia w Kodeksie postępowania cywilnego. W tym kontekście nie sposób podzielić przedstawiony wcześniej pogląd, o niemożności wiązania z instytucjami ADR, oczekiwania poprawy sytuacji państwowego wymiaru sprawiedliwości poprzez zmniejszanie liczby spraw podlegających rozpoznaniu władczą decyzją sędziego.

Wprowadzenie instytucji mediacji do polskiego prawa procesowego w 2005 r. wpisało się w ogólnoeuropejską tendencję do upowszechniania postępowania mediacyjnego jako alternatywnej metody rozwiązywania sporów i konfliktów. Warto bowiem wskazać, że Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej przyjęły 21 maja 2008 r. dyrektywę 2008/52/WE w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych¹⁸, w której, co istotne dla analizowanego zagadnienia, przyjęto, że zasada dostępu do wymiaru sprawiedliwości ma podstawowe znaczenie i dlatego, w celu ułatwienia lepszego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, wezwano państwa członkowskie do stworzenia alternatywnych, pozasądowych procedur. Nadto stwierdzono, że mediacja może stanowić oszczędną i szybką metodę pozasądowego rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych i handlowych dzięki możliwości dostosowania jej do indywidualnych potrzeb stron; jest bardziej prawdopodobne, że ugody zawarte w drodze mediacji będą realizowane dobrowolnie i przyczynią się do utrzymania przyjaznych i wyważonych stosunków pomiędzy stronami. Tego rodzaju korzyści stają się jeszcze bardziej widoczne w sytuacjach obejmujących elementy transgraniczne. W ocenie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej mediacji nie należy postrzegać jako gorszej alternatywy dla postępowania sądowego dlatego tylko, że przestrzeganie warunków ugód zawartych w drodze mediacji uzależnione byłoby od dobrej woli stron.

W przepisach Kodeksu postępowania cywilnego nie sformułowano definicji mediacji, co może prowadzić do powstania wątpliwości interpretacyjnych w zakresie norm prawnych. W nauce podaje się różne definicje mediacji, przy czym nie budzi wątpliwości, że jest ona podstawową i najbardziej znaną alternatywną metodą rozwiązywania

¹⁸ Dz. Urz. UE L 136 z 24.05.2008 r., s. 3; dalej: dyrektywa 2008/52/WE.

sporów, nawet jest określana „królową ADR”¹⁹. Warto w tej kwestii odwołać się do rekomendacji Rec (2002)10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie mediacji w sprawach cywilnych z 18 września 2002 r.²⁰ Sformułowano w niej definicję mediacji, określając ją jako proces rozwiązywania sporu, w którym strony negocjują przy udziale jednego lub dwóch mediatorów w celu zawarcia ugody²¹. Istotę mediacji oddaje w pełni definicja zaproponowana przez Dorcas Quek, zgodnie z którą mediacja to proces ułatwionych negocjacji, podczas których neutralna osoba trzecia (mediator) pomaga stronom sporu zrozumieć ich podstawowe obawy lub potrzeby oraz wynegocjować możliwe rozwiązanie sporu²².

Polska regulacja instytucji mediacji w postępowaniu cywilnym dotyczy dwóch jej form, tj. mediacji umownej (kontraktowej), której podstawą jest umowa o mediację lub wniosek strony o przeprowadzenie mediacji i przystąpienie drugiej strony, oraz mediacji na podstawie skierowania stron do mediacji przez sąd orzekający w sprawie (art. 183¹ § 2 k.p.c.).

3. ZASADA DOBROWOLNOŚCI MEDIACJI A OBLIGATORYJNE PRZEPROWADZENIE MEDIACJI

W odniesieniu do postępowania mediacyjnego jako wycinkowego zagadnienia prawa procesowego można sformułować jego pewne zasady²³. W nauce powszechnie wymienia się pięć podstawowych zasad mediacji, tj.: dobrowolności, poufności, bezstronności mediatora przy

¹⁹ M. Białecki, *op. cit.*, s. 35, przyp. 16.

²⁰ <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/miedzynarodowe-i-polskie-standardy-dotyczace-mediacji> [dostęp 31 października 2025 r.].

²¹ T. Ereciński, *Komentarz do art. 183¹ k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, II: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 25.

²² D. Quek, *Mandatory mediation: an oxymoron? Examining the feasibility of implementing a court-mandated mediation program*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2843509, s. 480 [dostęp 11 września 2025 r.].

²³ Zob. J. Derlatka, *Zasady mediacji w postępowaniu cywilnym – uwagi prakseologiczne i prawnoporównawcze*, *Polski Proces Cywilny* 3/2018, s. 81-82.

prowadzeniu mediacji, neutralności mediatora oraz akceptowalności. Zasady te określa się pojęciem tzw. pięciu złotych zasad mediacji²⁴.

Z punktu widzenia tematu niniejszego opracowania należy przedstawić zasadę dobrowolności mediacji. Stosownie do art. 183¹ § 1 k.p.c. mediacja jest dobrowolna. W § 4 powołanego przepisu wskazano, że mediację prowadzi się przed wszczęciem postępowania, a za zgodą stron także w toku sprawy. Umieszczenie przepisu o dobrowolności mediacji na początku regulacji procesowej świadczy o nadaniu tej cesze szczególnego znaczenia przez polskiego prawodawcę. Marcin Białecki scharakteryzował zasadę dobrowolności mediacji jako dyrektywę wyrażającą zgodę stron na prowadzenie mediacji oraz na osobę mediatora (art. 183⁹ § 1 k.p.c.), która musi istnieć przez cały okres trwania postępowania mediacyjnego, aż do momentu zawarcia ugody²⁵, ewentualnie do bezskutecznego zakończenia mediacji, z uwagi na niezawarcie ugody. Oczywiście jest, że w treść zasady dobrowolności mediacji wpisane jest także uprawnienie stron do zawarcia ugody oraz oznaczenie jej kształtu. W nauce podkreślono, że takie rozumienie zasady dobrowolności mediacji wynika z przyjmowanej powszechnie idei mediacji, polegającej na jak największym wpływie stron na przebieg i wynik mediacji. Uczestnicy postępowania mediacyjnego najlepiej znają swoją sytuację życiową i materialną, swoje potrzeby oraz warunki, na które mogą się zgodzić przy zawieraniu ugody; to oni są najwyższymi „ekspertami” w tych kwestiach i jako tacy najlepiej wiedzą o tym, jak powinno wyglądać porozumienie między nimi²⁶. Warto przywołać także pogląd wyrażony przez Ewę Gmurzyńską, która uznała, że dobrowolność stanowi

²⁴ M. Żurawska, *Mediacja jako nowa metoda rozwiązywania sporów z zakresu prawa pracy*, [w:] *Sądy polubowne i mediacja*, red. J. Olszewski, Warszawa 2008, s. 113.

²⁵ M. Białecki, *op. cit.*, s. 44, przyp. 16.

²⁶ P. Waszkiewicz, *Zasady mediacji*, [w:] *Mediacje. Teoria i praktyka*, red. E. Gmurzyńska, R. Morek, Warszawa 2018, s. 163-164; O.M. Piaskowska, *Wymóg z art. 187 § 1 pkt 3 k.p.c. w świetle braku obligatoryjności mediacji*, [w:] *'Ius est a Iustitia Appellatum'*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, red. M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 434-435.

element definicyjny mediacji, zarówno w odniesieniu do samej zgody na uczestnictwo w niej, jak i sformułowania ugody²⁷.

Należy w pełni podzielić stanowisko, zgodnie z którym w przypadku mediacji prowadzonej na podstawie skierowania sądowego, czyli postanowienia sądu kierującego strony do mediacji (art. 183¹ § 2 zdanie pierwsze k.p.c. w zw. z art. 183⁸ k.p.c., tzw. mediacja procesowa), sąd w pewnym stopniu przejmuje inicjatywę stron w zakresie dobrowolności mediacji, jednakże nie wyłącza zasady dobrowolności mediacji, gdyż strony nie mają obowiązku zawarcia ugody w danym postępowaniu cywilnym oraz mają prawo zrezygnować z mediacji na każdym jej etapie (tzw. opcja *opt out*)²⁸.

W nauce polskiego postępowania cywilnego już dawno wyrażono trafny pogląd o potrzebie wprowadzenia obowiązkowego stawiennictwa stron na posiedzenie mediacyjne w razie skierowania ich do mediacji przez sąd. Podkreśla się, że w takim przypadku, nawet jeżeli nie dojdzie do zawarcia ugody między stronami, to mediator ustali stanowiska merytoryczne stron, które wpisze do protokołu z mediacji, składanego sądowi orzekającemu²⁹. Nadto jako zasadne uznano rozważenie przez polskiego prawodawcę wprowadzenie obligatoryjnej (obowiązkowej) mediacji sądowej, czyli bez konieczności uzyskania uprzedniej zgody stron. Obligatoryjna mediacja nie byłaby bowiem sprzeczna z zasadą dobrowolności i ograniczeniem prawa do sądu, jeżeli jako regułę przyjęto by wstępne przeprowadzenie rzetelnej oceny danej sprawy, w aspekcie celowości skierowania stron do postępowania mediacyjnego przez sąd orzekający³⁰. W ramach instytucji obligatoryjnej mediacji sądowej strony mają obowiązek wykonać pierwszy krok, czyli rozpocząć mediację, a następnie funkcjonująca zasada dobrowolności pozwala stronom odstąpić od mediacji w każdej chwili oraz nie zawierać ugody. W opisanym

²⁷ E. Gmurzyńska, *Mediacja w sprawach cywilnych w amerykańskim systemie prawnym – zastosowanie w Europie i w Polsce*, Warszawa 2007, s. 33.

²⁸ T. Ereciński, *op. cit.*, s. 28-29, przyp. 21; A. Zienkiewicz, *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Warszawa 2007, s. 273-276; M. Białecki, *op. cit.*, s. 44-45, przyp. 16.

²⁹ M. Białecki, *op. cit.*, s. 45, przyp. 16.

³⁰ *Ibidem*, s. 46.

modelu przymus procesowy istnieje tylko na początku postępowania mediacyjnego³¹.

W dalszej części opracowania zostanie rozwinięte zagadnienie obligatoryjnego przeprowadzenia mediacji w różnych formach, tj. obowiązkowe przeprowadzenie postępowania mediacyjnego przed wszczęciem postępowania sądowego, obligatoryjne skierowanie stron do mediacji przez sąd orzekający w danej sprawie, udział stron w posiedzeniu mediacyjnym z ograniczoną możliwością sprzeciwienia się mediacji.

4. FORMY PROCESOWE OBLIGATORYJNEGO PRZEPROWADZENIA MEDIACJI

Jak wcześniej wyjaśniono, w niniejszym opracowaniu używa się sformułowania „obligatoryjne przeprowadzenie mediacji”, bowiem jest to pojęcie najszerze znaczeniowe i obejmuje trzy różne sytuacje procesowe. Otóż, w pierwszej kolejności należy przeanalizować przypadek obligatoryjnego przeprowadzenia postępowania mediacyjnego przed wszczęciem postępowania sądowego, przy wykorzystaniu konstrukcji czasowej niedopuszczalności drogi sądowej. Następnym modelem podlegającym omówieniu jest sytuacja, gdy prawodawca ogranicza uprawnienie strony do sprzeciwienia się wszczęciu postępowania mediacyjnego ze skierowania sądu. Ten przypadek również wprowadzono do polskiej procedury cywilnej, na mocy powołanej wcześniej ustawy z 5 sierpnia 2025 r., nowelizując treść dotychczasowego art. 183⁸ § 2 *in fine* k.p.c. Trzecią formą obligatoryjnego przeprowadzenia mediacji jest obligatoryjne skierowanie stron do mediacji przez sąd orzekający w danej sprawie, z pozostawieniem pełnego uprawnienia do sprzeciwienia się mediacji. Model ten został wykorzystany przez polskiego prawodawcę w ramach nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, dokonanej ustawą z 5 sierpnia 2025 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania

³¹ A. Gójska, V. Huryn, *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, Warszawa 2007, s. 26.

cywilnego, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw³². Wprowadzono bowiem w postępowaniu w sprawach gospodarczych nowy art. 458^{3a} k.p.c., który zostanie poddany analizie w dalszej części niniejszego opracowania.

Można stwierdzić, że w opisanych wcześniej trzech formach obligatoryjnego przeprowadzenia mediacji występuje różny stopień przymusu nakładanego na strony. Wydaje się, że najwyższy poziom przymusu zawiera pierwszy model obligatoryjnego przeprowadzenia postępowania mediacyjnego przed wszczęciem postępowania sądowego, niższy stopień występuje w sytuacji, gdy przepis prawa ogranicza uprawnienie strony do sprzeciwienia się wszczęciu postępowania mediacyjnego ze skierowania sądu oraz najniższy poziom przymusu ma miejsce przy obligatoryjnym skierowaniu stron do mediacji przez sąd orzekający w danej sprawie, z pozostawieniem nieograniczonego uprawnienia do sprzeciwienia się mediacji.

Trzeba wyjaśnić, że zarówno w systemach prawnych państw obcych, jak i w prawodawstwie unijnym dopuszcza się możliwość wprowadzenia rozwiązań prawnych opartych na tzw. obligatoryjnej mediacji. Wydaje się, że właściwsze pojęcie, które lepiej oddaje istotę poruszanego zagadnienia, to obligatoryjne przeprowadzenie mediacji, nie zaś obligatoryjna mediacja, która może nasuwać na myśl odbiorcy obowiązek zawarcia ugody w ramach postępowania mediacyjnego. W doktrynie używa się jednak tego sformułowania. Dorcas Quek trafnie wskazał, że obowiązkowa mediacja może stanowić rażącą sprzeczność. Postępowanie mediacyjne jest odformalizowane, bowiem w tym modelu rozwiązywania sporów istotne jest samostanowienie stron, ich współpraca, kreatywne sposoby rozwiązywania sporu oraz uwzględnianie podstawowych obaw każdego uczestnika mediacji. Mając na uwadze, że wszelkie próby narzucenia stronie formalnego i niedobrowolnego postępowania z zakresu ADR mogą podważyć zasadność prowadzenia mediacji, muszą istnieć przekonujące powody do wprowadzenia obowiązkowej mediacji³³. Autor przywołał bardzo trafne rozróżnienie między „przymusem

³² Dz. U. poz. 1172; dalej: ustawa z 5 sierpnia 2025 r.

³³ D. Quek, *op. cit.*, s. 481, przyp. 22.

do mediacji” (ang. *coercion enter mediation*) a „przymusem w mediacji” (ang. *coercion within mediation*). Należy podkreślić, że nakazanie stronom podjęcia mediacji nie prowadzi w żadnym stopniu do przymusu zawarcia ugody w trakcie jej trwania. Natomiast przymus w obowiązkowej mediacji dotyczy wyłącznie wymagania, aby strony starały się osiągnąć porozumienie w celu rozwiązania sporu. Stronom sporu nie odbiera się prawa do sądu, ponieważ obowiązkowa mediacja nie jest zarządzana zamiast postępowania sądowego, lecz dostęp stron do sądu państwowego jest jedynie odłożony w czasie. Jeżeli postępowanie mediacyjne nie zakończy się zawarciem ugody, strony mają pełną swobodę wszczęcia postępowania sądowego³⁴.

Warto przywołać kilka trafnych zaleceń, które powinien realizować model obligatoryjnej mediacji, sformułowanych przez D. Quek. Otóż strony powinny mieć uprawnienie do rezygnacji z udziału w mediacji, choć z ograniczeniem do wyjątkowych okoliczności. Reguła ta, nazywana *opt-out*, stanowi wentyl bezpieczeństwa, który obniża stopień przymusu w postępowaniu mediacyjnym. Następnie kryteria rezygnacji z udziału w mediacji powinny być sformułowane przejrzysto oraz ustalone na surowym poziomie. Autor jako dobry wzorzec powołał rozwiązanie prawne obowiązujące na Florydzie (USA), zgodnie z którym strona może złożyć wniosek o odstąpienie od mediacji, jeżeli zagadnienie, które ma być omawiane na posiedzeniu mediacyjnym, było już wcześniej przedmiotem mediacji między tymi samymi stronami, albo dotyczy wyłącznie kwestii prawnej, ewentualnie jeżeli strona powoła inną ważną przyczynę. Kolejna rekomendacja, która łagodzi obowiązkowy charakter mediacji, to zwiększanie autonomii stron w jej toku, zwłaszcza przez umożliwienie stronom wyboru osoby mediatora oraz zapewnienie im możliwości wnoszenia skarg do sądu na wszelkie nadużycia mediatora. Istotne zalecenie dotyczy również charakteru wprowadzanych sankcji za bezzasadne nieprzystąpienie do mediacji,

³⁴ *Ibidem*, s. 486. Na temat obligatoryjnej mediacji zob. także M. Folta, *Możliwość wprowadzenia obowiązkowej mediacji w Polsce*, Warszawa 2013, s. 11-12, 17-19, 21-23; J. Mucha, *Kilka uwag na tle koncepcji wprowadzenia mediacji obligatoryjnych w sprawach wynikających z indywidualnych stosunków pracy (na podstawie projektu ustawy z dnia 14 grudnia 2020 roku)*, Dyskurs Prawniczy i Administracyjny 1/2021, s. 39-64.

które nie mogą być zbyt surowe, tak aby nie naruszyć nieformalnego i dobrowolnego charakteru mediacji³⁵.

W ramach rozważań dotyczących obligatoryjnego przeprowadzenia mediacji należy zauważyć, że na płaszczyźnie prawa UE taki model jest dopuszczalny. W pkt 14 preambuły dyrektywy 2008/52/WE wprost wskazano, że dyrektywa ta pozostaje bez uszczerbku dla ustawodawstwa krajowego, które nakłada obowiązek mediacji lub uzależnia ją od zachęt lub sankcji, pod warunkiem że ustawodawstwo to nie utrudnia stronom realizacji ich prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Z kolei w art. 5 ust. 2 dyrektywy 2008/52/WE stanowi się, że niniejsza dyrektywa pozostaje bez uszczerbku dla ustawodawstwa krajowego, które nakłada obowiązek skorzystania z mediacji lub uzależnia ją od zachęt lub sankcji, bez względu na to, czy rozpoczęło się już postępowanie sądowe, pod warunkiem że ustawodawstwo to nie utrudnia stronom korzystania z ich prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

Można w analizowanej kwestii przywołać orzecznictwo TSUE. Już w wyroku z 18 marca 2010 r. TSUE³⁶ orzekł, że art. 34 dyrektywy 2002/22/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 7 marca 2002 r. w sprawie usługi powszechnej i związanych z sieciami i usługami łączności elektronicznej praw użytkowników (dyrektywy o usłudze powszechnej) powinien być interpretowany w ten sposób, że nie sprzeciwia się on przepisom państwa członkowskiego, na mocy których spory w zakresie usług łączności elektronicznej pomiędzy użytkownikami końcowymi i dostawcami rzeczonych usług dotyczące praw przyznanych w tej dyrektywie muszą być przedmiotem obligatoryjnej pozasądowej próby zawarcia ugody jako warunku dopuszczalności powództwa sądowego³⁷. Także w wyroku z 14 czerwca 2017 r. TSUE³⁸ orzekł, że dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z 21 maja 2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia

³⁵ D. Quek, *op. cit.*, s. 508, przyp. 22.

³⁶ W sprawach połączonych C-317/08, C-318/08, C-319/08 i C-320/08, *Rosalba Allasini i in.*, ECLI:EU:C:2010:146.

³⁷ Zob. D. Kaczmarek, *Mediacja obligatoryjna w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej*, *Studia Administracyjne* 9/2017, s. 137-153.

³⁸ W sprawie C-75/16, *Livio Menini i in.*, ECLI:EU:C:2017:457.

(WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywę w sprawie ADR w sporach konsumenckich) należy interpretować w ten sposób, że nie stoi ona na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, takiemu jak rozpatrywane w postępowaniu głównym, które przewiduje skorzystanie z postępowania mediacyjnego w przypadku sporów, o których mowa w art. 2 ust. 1 dyrektywy, jako przesłankę dopuszczalności powództwa sądowego w tych samych sprawach, w zakresie, w jakim wymóg taki nie uniemożliwia stronom korzystania z ich prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości³⁹.

5. OBLIGATORYJNE PRZEPROWADZENIE POSTĘPOWANIA MEDIACYJNEGO PRZED WSZCZĘCIEM POSTĘPOWANIA SĄDOWEGO

Prawodawca, dążąc do upowszechnienia mediacji, może rozważyć wprowadzenie w określonych kategoriach spraw modelu obligatoryjnego przeprowadzenia przez strony postępowania mediacyjnego przed wszczęciem postępowania sądowego. Dzięki takiemu rozwiązaniu mediacja mogłaby stać się w pewnym stopniu alternatywą dla postępowania cywilnego.

Analizowana forma obligatoryjnego przeprowadzenia postępowania mediacyjnego przed wszczęciem postępowania cywilnego oparta jest na konstrukcji czasowej (przejściowej) niedopuszczalności drogi sądowej. Polega ona na tym, że sprawa może być rozpoznana przez sąd powszechny dopiero po zastosowaniu innego sposobu jej załatwienia, w szczególności po uprzednim przeprowadzeniu postępowania innego niż sądowe w przedmiocie danego roszczenia⁴⁰. Przykładem czasowej niedopuszczalności drogi sądowej jest postępowanie reklamacyjne,

³⁹ Zob. szerzej na ten temat K. Dunaj, *Pozasądowe rozstrzyganie sporów konsumenckich w prawie Unii Europejskiej*, Kwartalnik Prawa Międzynarodowego 4/2023, s. 207-224.

⁴⁰ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *op. cit.*, s. 46, przyp. 17; J. Gudowski, *Komentarz do art. 2 k.p.c., [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. I, Postępowanie rozpoznawcze. Artykuły 1-124*, red. T. Ereciński, Warszawa 2023, s. 54-55; Z. Resich, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Warszawa 1962, s. 111-112.

w przypadku dochodzenia roszczeń przeciwko przewoźnikowi wynikających z umowy przewozu⁴¹. W omawianym przypadku niedopuszczalność drogi sądowej sąd bierze pod uwagę z urzędu w każdym stanie sprawy (art. 202 k.p.c.) oraz wydaje postanowienie o odrzuceniu pozwu (art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c.). Natomiast postępowanie, które toczyło się w stanie niedopuszczalności drogi sądowej, dotknięte jest nieważnością (art. 379 pkt 1 k.p.c.).

Należy zauważyć, że zbliżony opisany model obligatoryjnego przeprowadzenia mediacji przed wszczęciem postępowania sądowego został przyjęty w prawie włoskim. Otóż z uwagi na poważny problem przewlekłości postępowań sądowych prawodawca włoski jako pierwszy w Unii Europejskiej wprowadził do porządku krajowego obligatoryjną mediację przed wszczęciem postępowania sądowego⁴². W systemie prawa włoskiego podstawowym aktem prawnym, który reguluje zagadnienie mediacji przed sądami państwowymi w sprawach cywilnych i gospodarczych, jest dekret z 4 marca 2010 r. *in materia di mediazione finalizzata alla conciliazione delle controversie civili e commerciali*⁴³. Należy zauważyć, że pierwotne przepisy o mediacji obligatoryjnej (wł. *mediazione obbligatoria*) zostały zakwestionowane co do zgodności z włoską Konstytucją przez Trybunał Konstytucyjny. W konsekwencji tego przepisy istotnie znowelizowano dekretem z 10 października 2022 r. (tzw. *reforma Cartabii*)⁴⁴, który w zakresie mediacji obligatoryjnej wszedł w życie 30 czerwca 2023 r.

Z punktu widzenia analizowanego w tym miejscu zagadnienia warto przywołać obowiązujący art. 5 ust. 1 włoskiego dekretu o mediacji, w którym realizowana jest koncepcja warunku dopuszczalności powództwa w postaci przeprowadzenia postępowania mediacyjnego przed wszczęciem postępowania sądowego. Zgodnie z przepisem każdy, kto

⁴¹ Zob. art. 75 ust. 1 ustawy z 15 listopada 1984 r. – Prawo przewozowe (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1262 ze zm.).

⁴² P. Dolniak, *Mediation in the Italian way*, Roczniki Administracji i Prawa 24.2/2024, s. 94.

⁴³ D.Lgs. n. 28, Gazzetta Ufficiale n. 53 z 5 marca 2010 ze zm.; dalej: włoski dekret o mediacji.

⁴⁴ D.Lgs. n. 149, Gazzetta Ufficiale n. 243 z 17 października 2022 ze zm.

chce wnieść pozew w sprawie o następujące roszczenia: ze sporów we wspólnotach mieszkaniowych; z tytułu praw rzeczowych; podziału; dziedziczenia; umów rodzinnych; najmu i dzierżawy; pożyczki; dzierżawy przedsiębiorstwa; odszkodowania za szkodę medyczną; zniszczenia za pośrednictwem mediów lub innych środków reklamy; umów ubezpieczeniowych, bankowych i finansowych; konsorcjów; franczyzy; umowy o dzieło, przesyłu, dostawy; spółki partnerskiej oraz podwykonawstwa – jest zobowiązany najpierw przeprowadzić postępowanie mediacyjne. W dalszej części art. 5 włoskiego dekretu o mediacji zawiera szczegółową regulację postępowania mediacyjnego (wł. *il procedimento di mediazione*).

Sankcję procesową złożenia pozwu bez wcześniejszego przeprowadzenia obligatoryjnej mediacji uregulowano w art. 5 ust. 2 włoskiego dekretu o mediacji. Stosownie do przepisu, w sprawach wymienionych w ust. 1, ukończenie postępowania mediacyjnego stanowi warunek dopuszczalności wszczęcia postępowania. Na zarzut niedopuszczalności może powołać się pozwany najpóźniej w pierwszym piśmie procesowym (odpowiedzi na pozew), a sędzia bierze ją pod uwagę z urzędu najpóźniej na pierwszej rozprawie. Sędzia, stwierdzając, że mediacja nie została podjęta lub została rozpoczęta, lecz niezakończona, wydaje postanowienie, w którym stwierdza niespełnienie warunku dopuszczalności powództwa, wyznacza stronom termin na przeprowadzenie mediacji oraz odracza rozprawę. Należy zauważyć, że w prawie włoskim sankcja procesowa nieprzeprowadzenia obligatoryjnie postępowania mediacyjnego przed wszczęciem postępowania sądowego polega na niemożności nadania sprawie biegu, aż do momentu przeprowadzenia mediacji, po której, jeżeli strony nie zawarły ugody, postępowanie cywilne jest kontynuowane. W prawie włoskim, inaczej niż przy polskiej konstrukcji czasowej niedopuszczalności drogi sądowej, skutkiem procesowym nie jest odrzucenie pozwu, lecz stan zawieszenia postępowania⁴⁵. Trzeba podkreślić, że charakter prawny sankcji procesowej w prawie włoskim

⁴⁵ Zob. F. Campione, *Il d.lgs. 149/2022, la Legge di bilancio 2023 e il regime transitorio delle modifiche in tema di mediazione e negoziazione assistita: una brevissima riflessione*, www.judicium.it [dostęp 31 października 2025 r.]; G. Monteleone, *Diritto processuale civile, I: Disposizioni generali. I processi di cognizione di primo grado. Le*

nie narusza prawa do sądu i w przypadku wprowadzenia obligatoryjnej mediacji przed wszczęciem postępowania sądowego w prawie polskim można rozważyć zastąpienie skutku procesowego w postaci odrzucenia pozwu zawieszeniem postępowania z urzędu przez sąd orzekający.

Wydaje się, że charakter spraw wymienionych w art. 5 ust. 1 włoskiego dekretu o mediacji uzasadniałby wprowadzenie obligatoryjnej mediacji przed wszczęciem postępowania sądowego także w prawie polskim.

6. UDZIAŁ STRON W POSIEDZENIU MEDIACYJNYM Z OGRANICZONĄ MOŻLIWOŚCIĄ SPRZECIWIENIA SIĘ MEDIACJI PRZEZ STRONY

Polski prawodawca w ramach nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego dokonanej ustawą z 5 sierpnia 2025 r. istotnie zmienił treść art. 183⁸ § 2 *in fine* k.p.c. (zmiana obowiązuje od 10 września 2025 r.). Otóż ograniczono uprawnienie stron do sprzeciwienia się skierowaniu ich do mediacji przez sąd. Obecnie mediacji nie prowadzi się, jeżeli strona sprzeciwi się jej w terminie tygodnia od dnia ogłoszenia lub doręczenia jej postanowienia kierującego strony do mediacji, chyba że przed wydaniem postanowienia wyraziła zgodę na prowadzenie mediacji. W konsekwencji nowelizacji przepisu brak stanowiska strony w kwestii skierowania do mediacji w terminie tygodnia traktowany jest jako dorozumiana zgoda. Nie budzi wątpliwości, że dokonana zmiana przepisu ma na celu zwiększenie liczby prowadzonych mediacji ze skierowania sądu i w pełni trzeba ją ocenić pozytywnie. W praktyce częste są bowiem sytuacje procesowe, gdy nieelojalna strona, zwłaszcza pozwany, który dąży do przewleknięcia postępowania, początkowo wprost w piśmie procesowym bądź na terminie rozprawy⁴⁶ wyraża zgodę na skierowanie do postępowania mediacyjnego, a następnie po wydaniu postanowienia przez sąd, w terminie tygodnia zgłasza sprzeciw.

impugnazioni, Milano 2018, s. 333-340; G. Balena, *Istituzioni di diritto processuale civile. Il processo ordinario*, Bari 2019, s. 26-31.

⁴⁶ W opisanym przypadku rozprawa zostaje odroczonej celem przeprowadzenia postępowania mediacyjnego ze skierowania sądu.

Należy także pozytywnie odnotować, że art. 183⁸ § 2 *in fine* k.p.c. jako przepis ogólny ma zastosowanie we wszystkich postępowaniach odrębnych, jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, a zatem na przykład w postępowaniu w sprawach gospodarczych.

7. OBLIGATORYJNE SKIEROWANIE STRON DO PRZEPROWADZENIA
POSTĘPOWANIA MEDIACYJNEGO PRZEZ SĄD NA PRZYKŁADZIE
MEDIACJI W SPRAWACH GOSPODARCZYCH PO NOWELIZACJI
KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO Z 5 SIERPNIA 2025 R.

Z danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że w sprawach gospodarczych w sądach rejonowych przeprowadzono ogółem następującą liczbę mediacji w: 2024 r. – 4204, 2023 r. – 4038, 2022 r. – 3698, 2021 r. – 4260. Natomiast w sądach okręgowych ogółem przeprowadzono w: 2024 r. – 2617 mediacji, 2023 r. – 2989, 2022 r. – 2427, 2021 r. – 2430. Z punktu widzenia efektywności instytucji mediacji istotne znaczenie ma liczba postępowań, które umorzono w wyniku zatwierdzenia ugody zawartej przed mediatorem (art. 183¹⁴ § 1 i 2 k.p.c.). W sądach rejonowych umorzono w: 2024 r. – 904 postępowania, 2023 r. – 835, 2022 r. – 861, 2021 r. – 946, zaś w sądach okręgowych umorzono w: 2024 r. – 675 postępowań, 2023 r. – 734, 2022 r. – 614, 2021 r. – 618⁴⁷.

W 2025 r. polski prawodawca wprowadził do postępowania cywilnego model obligatoryjnego skierowania stron do mediacji, ograniczając go do postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych i tylko do jednej kategorii tych spraw. Otóż ustawą z 5 sierpnia 2025 r. dodano nowy art. 458^{3a} k.p.c. Przepis ten obowiązuje od 1 marca 2026 r. Należy podkreślić, że jest to ważny krok w kierunku wprowadzenia nowego modelu mediacji *in genere* w postępowaniu cywilnym, choć niestety bardzo ograniczony. W nauce od dawna postuluje się podjęcie środków prawnych i pozaprawnych w celu upowszechnienia mediacji w sporach

⁴⁷ Ewidencja spraw w sądach powszechnych w Polsce w latach 2011-2024, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie> [dostęp 31 października 2025 r.].

gospodarczych. Tytułem przykładu wskazuje się, że w Stanach Zjednoczonych takie mediacje są bardzo efektywne, bowiem w dużych organizacjach gospodarczych wypracowano system zarządzania sporami (*dispute management system*), którego celem jest nie tylko stosowanie ADR jako alternatywy do konkretnego procesu przed sądem, ale przede wszystkim ograniczenie zewnętrznych kosztów związanych z procesami sądowymi⁴⁸.

Stosownie do art. 458^{3a} § 1 k.p.c. w postępowaniu w sprawach gospodarczych jako zasadę wprowadzono obligatoryjne skierowanie stron do mediacji przez sąd jeszcze przed posiedzeniem przygotowawczym albo pierwszym posiedzeniem wyznaczonym na rozprawę, przy czym dotyczy to tylko spraw z umów o roboty budowlane oraz ze ściśle związanych z procesem budowlanym umów służących wykonaniu robót budowlanych (art. 458² § 1 pkt 5 k.p.c.).

W nowym art. 458^{3a} § 2 k.p.c. sformułowano etapowe wyłączenie nowego rozwiązania prawnego w odniesieniu do spraw podlegających rozpoznaniu w postępowaniu upominawczym, elektronicznym postępowaniu upominawczym oraz postępowaniu nakazowym. Dopiero w przypadku, gdy po wydaniu nakazu zapłaty wniesiono sprzeciw w postępowaniu upominawczym albo zarzuty w postępowaniu nakazowym⁴⁹, sąd przed posiedzeniem przygotowawczym albo pierwszym posiedzeniem wyznaczonym na rozprawę kieruje strony do mediacji. W pełni zasadne jest wyłączenie instytucji obligatoryjnego skierowania stron do mediacji na pierwszym etapie postępowania, w którym wydawany jest nakaz zapłaty bez udziału stron, na posiedzeniu niejawnym i jeszcze przed doręczeniem odpisu pozwu pozwanemu. Do momentu wydania

⁴⁸ E. Gmurzyńska, *Mediacja w sporach gospodarczych – rzeczywistość czy iluzja?*, ADR. Arbitraż i Mediacja 1/2008, s. 34-35; Eadem, *Kierunki rozwoju mediacji sądowej w sprawach cywilnych w USA i w Europie*, Europejski Przegląd Sądowy 11/2006, s. 20. Zob. także A. Kalisz, E. Prokop-Perzyńska, *Mediacja w sprawach cywilnych w prawie polskim i europejskim*, Europejski Przegląd Sądowy 11/2010, s. 14-24.

⁴⁹ W tej części nowego przepisu pominięto elektroniczne postępowanie upominawcze, z uwagi na skutek procesowy skutecznego wniesienia sprzeciwu od nakazu zapłaty w postaci umorzenia postępowania w zakresie, w którym nakaz zapłaty utracił moc (art. 505³⁶ k.p.c.).

nakazu zapłaty i jego doręczenia pozwanemu postępowanie toczy się bez wiedzy pozwanego o wszczętym z jego udziałem postępowaniu⁵⁰. Przepis art. 458^{3a} § 2 k.p.c. dotyczy bowiem postępowań odrębnych w procesie, które cechują się konstrukcją odwrócenia sporu. W tych przypadkach to na pozwanym spoczywa ciężar inicjatywy procesowej co do dalszego prowadzenia postępowania w formie kontradiktoryjnej przez skuteczne wniesienie sprzeciwu albo zarzutów od nakazu zapłaty⁵¹. Z kolei w razie niezaskarżenia nakazu zapłaty przez pozwanego orzeczenie to uprawomocni się i nabywa skutki prawomocnego wyroku (art. 480² § 4 k.p.c.), a tym samym postępowanie sądowe zostanie zakończone. Omówiona regulacja stanowi powtórzenie wyłączenia zawartego w art. 183⁸ § 3 k.p.c.

Prawodawca, uchwalając powołaną regulację, wskazał, że mediacja stanowi „skuteczne narzędzie odciążenia sądów poprzez ograniczenie liczby spraw wymagających rozstrzygnięcia w postępowaniu sądowym”⁵². Należy zwrócić uwagę, że problemem, z którym powinien zmierzyć się polski prawodawca, jest to, że mediacja w aktualnym modelu, istniejącym od początku jej wprowadzenia do systemu prawa procesowego, nie stanowi skutecznej instytucji odciążającej sądy powszechne od obowiązku rozpoznania kilkumilionowego wpływu spraw do postępowania cywilnego.

Wydaje się, że wprowadzenie nowej regulacji obligatoryjnego skierowania stron do mediacji w postępowaniu w sprawach gospodarczych nie przyczyni się ani do upowszechnienia mediacji, ani do odciążenia sądów gospodarczych od ilości spraw, podlegających rozpoznaniu. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że ograniczono bardzo zakres spraw objętych działaniem art. 458^{3a} § 1 k.p.c., do spraw z umów o roboty budowlane (art. 647 i n. kodeksu cywilnego⁵³) oraz ze ściśle związanych

⁵⁰ Zob. art. 480² § 3, art. 480⁴ § 1 k.p.c.

⁵¹ M. Kostwiński, *Merytoryczne rozpoznanie sprawy w procesie cywilnym w ramach konstrukcji odwrócenia sporu*, Warszawa 2019, s. 82-83.

⁵² Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Sejm X kadencji, druk sejmowy nr X.1304, www.sejm.gov.pl [dostęp 30 listopada 2025 r.].

⁵³ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz. U. z 2026 r. poz. 795 ze zm.; dalej: k.c.).

z procesem budowlanym umów służących wykonania robót budowlanych. W nauce wyjaśniono, że „umowy, które są związane z procesem budowlanym i służą wykonaniu robót budowlanych” to umowy o nadzór inwestorski, o generalne wykonawstwo, o wykonawstwo częściowe, o prace projektowe, w których inwestor jest podmiotem niebędącym przedsiębiorcą, umowy o wykonanie remontu budynku lub budowlę w rozumieniu art. 658 k.c.⁵⁴ Trzeba również wskazać, że sprawy te podlegają rozpoznaniu w postępowaniu gospodarczym nawet w przypadku, gdy jedna ze stron procesu nie jest przedsiębiorcą, lecz konsumentem⁵⁵.

Uzasadniając wprowadzone ograniczenie przedmiotowe, prawodawca wskazał, że wynika ono ze skomplikowanego charakteru sporów budowlanych, na który składa się ich skala i złożoność, konieczność korzystania w toku procesu z licznych opinii biegłych oraz wysokie koszty postępowania. Dzięki postępowaniu mediacyjnemu można uniknąć lub obniżyć te koszty oraz rozstrzygnąć sprawę szybciej i w sposób mniej sformalizowany⁵⁶. Moim zdaniem zaprezentowane uzasadnienie ograniczenia działania nowej normy prawnej wyłącznie do spraw z art. 458² § 1 pkt 5 k.p.c. nie wyjaśnia podstaw aksjologicznych wprowadzonego wyłączenia. Należy wskazać, że także inne sprawy gospodarcze wymienione w art. 458² § 1 k.p.c. często mają zawiły charakter, na przykład sprawy ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej, choćby którakolwiek ze stron zaprzestała prowadzenia działalności gospodarczej, sprawy ze stosunku spółki, sprawy przeciwko przedsiębiorcom o zaniechanie naruszania środowiska i przywrócenie do stanu poprzedniego lub o naprawienie szkody z tym związanej oraz o zakazanie albo ograniczenie działalności

⁵⁴ D. Rutkowski, *Komentarz do art. 458² k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1-505³⁹*, I, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2024, s. 1080, uw. 20.

⁵⁵ M. Manowska, *Komentarz do art. 458² k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, I: Art. 1-477¹⁶, red. M. Manowska, Lex/el. 2022, uw. 14.

⁵⁶ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Sejm X kadencji, druk sejmowy nr X.1304, www.sejm.gov.pl [dostęp 30 listopada 2025 r.].

zagrożającej środowisku⁵⁷. Można zauważyć, że w szczególności sprawy o roszczenia kompensacyjne i prewencyjne związane z odpowiedzialnością za szkody spowodowane oddziaływaniem na środowisko należą do spraw skomplikowanych i czasochłonnych, a mimo to prawodawca nie włączył ich w zakres działania normy art. 458^{3a} § 1 k.p.c.

Efektywność nowej regulacji obowiązkowego skierowania stron do mediacji w sprawach gospodarczych ze sporów budowlanych jest ograniczona również przez utrzymanie prawa strony do sprzeciwienia się mediacji w terminie tygodnia od dnia ogłoszenia lub doręczenia jej postanowienia kierującego strony do mediacji (art. 183⁸ § 2 *in principio* k.p.c.). Wówczas mediacji się nie prowadzi. Należy podkreślić, że strona może blankietowo sprzeciwić się skierowaniu sprawy do mediacji już w pierwszym piśmie procesowym, tj. powód w pozwie, a pozwany w odpowiedzi na pozew. W takiej sytuacji sąd nie może już zastosować art. 458^{3a} § 1 k.p.c. Jak była już o tym mowa wcześniej, sprzeciw strony co do skierowania sprawy do mediacji przez sąd jest nieskuteczny, jeżeli przed wydaniem postanowienia wyraziła ona zgodę na prowadzenie mediacji (art. 183⁸ § 2 *in fine* k.p.c.).

Podsumowując tę część rozważań, trzeba pozytywnie odnieść się do samej inicjatywy wprowadzenia do postępowania cywilnego instytucji obligatoryjnego skierowania stron do mediacji przez sąd. Natomiast bezpodstawnie ograniczono stosowanie nowego art. 458^{3a} § 1 k.p.c. wyłącznie do spraw z umów o roboty budowlane oraz ze ściśle związanych z procesem budowlanym umów służących wykonaniu robót budowlanych. Wydaje się zatem, że art. 458^{3a} § 1 k.p.c. pozostanie bez większego wpływu na upowszechnienie mediacji w sprawach gospodarczych. Przedstawionej oceny nie zmienia uprawnienie sądu z art. 458¹² k.p.c., zgodnie z którym niezależnie od wyniku sprawy sąd może obciążyć kosztami procesu w całości lub części stronę, która przed wytoczeniem powództwa zaniechała próby dobrowolnego rozwiązania sporu, uchyliła się od udziału w niej lub uczestniczyła w niej w złej wierze i przez to przyczyniła się do zbędnego wytoczenia powództwa

⁵⁷ Zob. art. 322-326 ustawy z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz. U. z 2025 r. poz. 647 ze zm.).

lub wadliwego określenia przedmiotu sprawy. Nie budzi bowiem wątpliwości, że z uwagi na jasne brzmienie przepisu dotyczy on wyłącznie zachowania strony sprzed wytoczenia powództwa, czyli w czasie postępowania pozasądowego i przedprocesowego, na przykład postępowania pojednawczego, mediacyjnego⁵⁸.

8. PODSUMOWANIE

Należy wyraźnie stwierdzić, że mediacja stanowi element powszechnego wymiaru sprawiedliwości, a jej upowszechnienie wśród podmiotów prawa ma przede wszystkim na celu odciążenie sądów od liczby spraw wpływających do rozpoznania w postępowaniu cywilnym. Nie budzi wątpliwości, że mediacja z punktu widzenia aksjologii prawa służy lepszej realizacji praw podmiotowych stron przez większy wpływ na rozstrzygnięcie sprawy oraz szybsze i tańsze zakończenie sporu. Niestety w aktualnym kształcie przepisy o polskim postępowaniu mediacyjnym nie funkcjonują w praktyce, a mediacja jako teoretyczny koncept alternatywnej metody rozwiązywania sporów (ADR) nie stanowi żadnej alternatywy dla sądownictwa państwowego. Postawioną tezę w pełni potwierdzają wyniki statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości przywołane w niniejszym opracowaniu.

W mojej ocenie prawodawca powinien wyciągnąć wnioski z permanentnego stanu zapaści mediacji w postępowaniu cywilnym i porzucić romantyczną koncepcję o nieograniczonej jej dobrowolności. Idąc za wzorem rozwiązań przyjętych między innymi w prawie włoskim, należy wprowadzać do polskiego Kodeksu postępowania cywilnego przeanalizowane w niniejszym opracowaniu trzy formy procesowe obligatoryjnego przeprowadzenia mediacji. Istota problemu związana z nieefektywnością obowiązujących przepisów polega bowiem na tym, że strony nie dają sobie choćby szansy na przeprowadzenie rozmów

⁵⁸ T. Wiśniewski, *Komentarz do art. 458¹² k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, II: *Artykuły 367-505*³⁹, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 719-720, uw. 2.

ugodowych – bez ich podjęcia wszczynają postępowania sądowe, nie zawierają umów o mediację, a w razie skierowania ich do mediacji przez sąd, sprzeciwiają się jej nawet bez udziału w posiedzeniu mediacyjnym.

Element przymusu w przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego nie narusza istoty zasady dobrowolności mediacji. Strony nie mają obowiązku zawrzeć ugody, mogą w toku postępowania mediacyjnego zakończyć je i oczekiwać na rozstrzygnięcie sprawy przez sąd w postępowaniu cywilnym. Strony zachowują wysoki poziom autonomii, w szczególności same mogą wybrać osobę mediatora, zdecydować, czy wyrażają zgodę na zapoznanie się przez niego z aktami sprawy (art. 183⁹ k.p.c.) czy w końcu ustalić czas trwania mediacji (art. 183¹⁰ k.p.c.).

Można także rozważyć uzupełnienie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego nie tylko o omówione w niniejszym opracowaniu trzy formy procesowe obligatoryjnego przeprowadzenia mediacji, lecz także za wzorem rozwiązań brytyjskich – wprowadzenie do instytucji zwolnienia od kosztów sądowych i ustanowienia pełnomocnika z urzędu, dodatkowej przesłanki merytorycznej wniosku strony w postaci wymagania od niej uprzedniego uczestniczenia w spotkaniu informacyjnym dotyczącym polubownych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji, stosownie do art. 183⁸ § 4 k.p.c. oraz § 146-152 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych⁵⁹.

OBLIGATORYJNE PRZEPROWADZENIE MEDIACJI JAKO SPOSÓB JEJ UPOWSZECHNIENIA W POLSKIM POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Streszczenie

W niniejszym opracowaniu autor dokonał analizy zagadnienia obligatoryjnego przeprowadzenia mediacji w trzech następujących formach: obowiązkowe przeprowadzenie postępowania mediacyjnego przed wszczęciem postępowania sądowego, obligatoryjne skierowanie stron do mediacji przez sąd orzekający w danej sprawie, udział stron w posiedzeniu mediacyjnym z ograniczoną możliwością sprzeciwienia się mediacji. Impulsem do podjęcia badań była analiza danych statystycznych opracowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości w zakresie

⁵⁹ Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 867 ze zm.

wielkości wpływu spraw do sądów powszechnych w postępowaniu cywilnym oraz liczby prowadzonych i zakończonych ugoda postępowania mediacyjnych, w latach 2024-2021. Dane statystyczne nie pozostawiają wątpliwości, że mediacja w postępowaniu cywilnym jest w permanentnym kryzysie, a istniejące dotychczas regulacje, które mają zachęcać strony do próby rozwiązania sporu w drodze mediacji, na przykład zwolnienia finansowe w zakresie opłat sądowych, kwalifikowany warunek formalny pozwu w postaci informacji, czy strony podjęły próbę mediacji lub innego pozasądowego sposobu rozwiązania sporu – nie są efektywne w żadnym stopniu. Autor przedstawił zagadnienie niesprzecznosci przymusowego prowadzenia postępowania mediacyjnego z zasadą dobrowolności mediacji, odwołując się do wypowiedzi przedstawicieli nauk obcych, oraz powołał nowatorskie rozwiązania prawa włoskiego dotyczące obligatoryjnej mediacji. W artykule omówiono i dokonano również wstępnej oceny zmian wprowadzonych w Kodeksie postępowania cywilnego mocą ustawy z 5 sierpnia 2025 r. w zakresie mediacji, w tym przepisów szczególnych o mediacji w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. Zmiany te mogą stanowić dobry punkt wyjścia do dalszych prac nad wprowadzeniem w Kodeksie postępowania cywilnego w różnych formach obowiązku wszczęcia postępowania mediacyjnego. Wyniki przeprowadzonych badań stanowią głos w dyskusji na temat zasadności i umocowania prawnego wprowadzenia do polskiego prawa procesowego elementów tzw. obligatoryjnej mediacji, za czym opowiada się autor niniejszego opracowania.

MAKING MEDIATION MANDATORY TO BRING IT INTO WIDESPREAD USE IN POLISH CIVIL PROCEEDINGS

Summary

This study examines mandatory mediation in the following three forms: mandatory mediation prior to the initiation of legal proceedings; mandatory referral of the parties to mediation by the court adjudicating the case; and participation of the parties in a mediation session with a limited opportunity to object to mediation. The impetus for this research was an analysis of statistical data compiled by the Polish Ministry of Justice regarding the volume of cases filed with common courts in civil proceedings and the number of mediation proceedings conducted and concluded between 2021 and 2024 with a settlement. The statistical data leave us in no doubt that currently mediation in Polish civil proceedings is beset by permanent crisis, and existing regulations intended to encourage parties to attempt to settle out of court, such as the waiving of court fees or the qualified formal requirement for the determination prior to proceedings whether the parties have

tried mediation or another out-of-court settlement, are not at all effective. This article asks whether compulsory mediation may be compatible with the principle of voluntary mediation, drawing on the views of international scholars, and citing innovative arrangements in Italian law regarding mandatory mediation. The article also discusses and provides a preliminary assessment of the amendments introduced in the Polish Code of Civil Procedure by the Act of 5 August 2025 regarding mediation, including specific provisions on mediation in separate proceedings in commercial cases. These amendments may provide a good starting point for further work to introduce various forms of the obligation to initiate mediation proceedings into the Code of Civil Procedure. The results of this research have contributed to the discussion on the validity and legal grounds for the introduction of aspects of what is known as mandatory mediation into Polish procedural law, a position I advocate.

Słowa kluczowe: ADR; postępowanie mediacyjne; mediator; ugoda.

Keywords: ADR; mediation proceedings; mediator; settlement.

Data zgłoszenia artykułu do redakcji: 14.12.2025.

Data zaakceptowania do druku: 8.03.2026.

Finansowanie badań: Niniejsza publikacja nie otrzymała żadnego zewnętrznego wsparcia finansowego.

Oświadczenie właściwej komisji etycznej: Nie dotyczy.

Konflikt interesów: Autor deklaruje, że nie ma żadnego konfliktu interesów związanego z publikacją niniejszych badań.

Literatura

Balena G., *Istituzioni di diritto processuale civile. Il processo ordinario*, Bari 2019.

Białecki M., *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012.

Broniewicz W., Marciniak A., Kunicki I: *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023.

Campione F., *Il d.lgs. 149/2022, la Legge di bilancio 2023 e il regime transitorio delle modifiche in tema di mediazione e negoziazione assistita: una brevissima riflessione*, www.judicium.it.

Derlatka J., *Zasady mediacji w postępowaniu cywilnym – uwagi prakseologiczne i prawnoporównawcze*, *Polski Proces Cywilny* 3/2018, s. 70-86.

Dolniak P., *Mediation in the Italian way*, *Roczniki Administracji i Prawa* 24.2/2024, s. 93-103.

Dunaj K., *Pozasądowe rozstrzyganie sporów konsumenckich w prawie Unii Europejskiej*, *Kwartalnik Prawa Międzynarodowego* 4/2023, s. 207-224.

- Ereciński T., *Komentarz do art. 183¹ k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, II: *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.
- Folta M., *Możliwość wprowadzenia obowiązkowej mediacji w Polsce*, Warszawa 2013.
- Gmurzyńska E., *Kierunki rozwoju mediacji sądowej w sprawach cywilnych w USA i w Europie*, *Europejski Przegląd Sądowy* 11/2006, s. 14-22.
- Gmurzyńska E., *Mediacja w sprawach cywilnych w amerykańskim systemie prawnym – zastosowanie w Europie i w Polsce*, Warszawa 2007.
- Gmurzyńska E., *Mediacja w sporach gospodarczych – rzeczywistość czy iluzja?*, *ADR. Arbitraż i Mediacja* 1/2008, s. 27-40.
- Gmurzyńska E., *Sprawiedliwość a mediacja. Wybrane zagadnienia związane z realizowaniem koncepcji sprawiedliwości w mediacji*, [w:] *'Aurea Praxis Aurea Theoria'*. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego, II, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, s. 1669-1702.
- Gójska A., Huryn V., *Mediacja w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych*, Warszawa 2007.
- Gudowski J., *Komentarz do art. 2 k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, I: *Postępowanie rozpoznawcze. Artykuły 1-124*, red. T. Ereciński, Warszawa 2023.
- Jakubiak-Mirończuk A., *Alternatywne a sądowe rozstrzyganie sporów sądowych*, Warszawa 2008.
- Kaczmarek D., *Mediacja obligatoryjna w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej*, *Studia Administracyjne* 9/2017, s. 137-153.
- Kalisz A., Prokop-Perzyńska E., *Mediacja w sprawach cywilnych w prawie polskim i europejskim*, *Europejski Przegląd Sądowy* 11/2010, s. 14-24.
- Kostiński M., *Merytoryczne rozpoznanie sprawy w procesie cywilnym w ramach konstrukcji odwrócenia sporu*, Warszawa 2019.
- Manowska M., *Komentarz do art. 458² k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, I: *Art. 1-477⁶*, red. M. Manowska, Lex/el. 2022.
- Monteleone G., *Diritto processuale civile*, I: *Disposizioni generali. I processi di cognizione di primo grado. Le impugnazioni*, Milano 2018.
- Mucha J., *Kilka uwag na tle koncepcji wprowadzenia mediacji obligatoryjnych w sprawach wynikających z indywidualnych stosunków pracy (na podstawie projektu ustawy z dnia 14 grudnia 2020 roku)*, *Dyskurs Prawniczy i Administracyjny* 1/2021, s. 39-64.
- Piaskowska O.M., *Wymóg z art. 187 § 1 pkt 3 k.p.c. w świetle braku obligatoryjności mediacji*, [w:] *'Ius est a Iustitia Appellatum'*. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu, red. M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 431-438.

- Pieckowski S., *Arbitraż a alternatywne metody rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych (ADR)*, [w:] *Arbitraż handlowy. System prawa handlowego*, VIII, red. A. Szumański, Warszawa 2015.
- Pietrzakowski H., *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, *Przegląd Sądowy* 10/2005, s. 37-54.
- Quek D., *Mandatory mediation: an oxymoron? Examining the feasibility of implementing a court-mandated mediation program*, s. 479-509, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2843509.
- Resich Z., *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Warszawa 1962.
- Rutkowski D., *Komentarz do art. 458² k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1-505³⁹*, I, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2024.
- Sarnecki P., *Komentarz do art. 45*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Waszkiewicz P., *Zasady mediacji*, [w:] *Mediacje. Teoria i praktyka*, red. E. Gmuryńska, R. Morek, Warszawa 2018.
- Wiśniewski T., *Komentarz do art. 458¹² k.p.c.*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, II, *Artykuły 367-505³⁹*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
- Zembrzuski T., *Pozbawienie możliwości obrony praw strony w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, [w:] *'Ius est a Iustitia Appellatum'. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 573-606.
- Zienkiewicz A., *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Warszawa 2007.
- Żurawska M., *Mediacja jako nowa metoda rozwiązywania sporów z zakresu prawa pracy*, [w:] *Sądy polubowne i mediacja*, red. J. Olszewski, Warszawa 2008.

